

2022

**SETATAMENTE SA PHOLISI YA
DITEKANYETŠO TŠA TLALELETŠO**

Enoch Godongwana

Tona ya Ditšhelete

POLELO

26 Diphallane 2022

Sepikara se se Hlomphegago

Mohlomphegi, Mopresidente Cyril Ramaphosa;

Mohlomphegi, Motlatšamopresidente David Mabuza; Bašomimmogo ba Kabinete;

Maloko a Makgotlaphethišo a Ditšhelete; Maloko a a Hlomphegago;

Mmušiši wa Panka ya Resefe ya Afrika Borwa;

Mokhomišenare wa Ditirelo tša Motšhelo tša Afrika Borwa; Magagešoa Maafrika Borwa:

Ke tumišwa ke ala ditokomane tše di latelago pele ga Ntlo ye:

- Molaokakanywaphetošwa wa Karoganyo ya Letseno wa 2022;
- Molaokakanywa wa Tekanyetšo wa Dipeakanyo wa 2022;
- Molaokakanywa wa Tekanyetšo wo o Kgethegilego;
- Molaokakanywaphetošwa wa Melao ya Letseno le Ditekanyetšo le Ditšhelete wa 2022 le;
- Molaokakanywaphetošwa wa Melao ya Motšhelo wa 2022;
- Molaokakanywaphetošwa wa Melao ya Taolo ya Motšhelo wa 2022;
- Tlhako ya Ditšhelete ye e Boeleditšwego;
- Ditekanyetšo tše di Fetošitšwego tša Ditshenyegelo tša Bosetšhaba tša 2022; le
- Setatamente sa Pholisi ya Ditekanyetšo tša Tlaleletšo sa 2022

MATSENO

Mohumagadi Sepikara, nepo ya maano a mmušo ke go fokotša bodiidi, go se lekalekane le tlhokego ya mešomo, go leka go fihlelela bophelo bjo bokaone go bohle.

E be ele Mopresidente wa peleng Nelson Mandela yo a re gopoditšego gore; *“Temokrasi e tla ba le boipshino bjo bonnyane, gomme ka nnete, e tla ba ya nako ye kopana ge re ka se kgone go rarolla mathata a rena a ekonomi ya leago ka gare ga ekonomi ye e katologago le ye e golago.”*

Ekonomi ya Afrika Borwa e sa šome gabotse mengwaga ye mentši.

Mapheko a mmalwa a sebaka se setelele sa thulaganyo a tšwela pele go šitiša

kgolo.

Wona a akaretša:

- kabo ya mohlagase ya go se tshepagale,
- maemakepe a bitšago tšhelete e ntši le ao a sa šomego gabotse le netweke ya ditimela,
- bosenyi le bomenetša
- bokgoni bjo bo fokolago bja mmušo, le
- maemo a godimo a go tsepama ga mmaraka le mapheko a go tsena ao a gatelelago go tšwelela le kgolo ya dikgwebopotlana.

Ditlhohlo tše di senya maitapišo a rena a go hlola mešomo, go tsenya letsogo maamong a godimo a bodiidi le go se lekalekane.

Ditlhohlo tša rena tša sebopego di gakaditšwe ke tše mpsha, go akaretšwa go fokotšega ga ekonomi ya lefase ka bophara, ditheko tša godimo tša enetši le dijo; le tshenyo yeo e bakilwego ke dikotsi tša tlhago tša go swana le mafula a malobanyana.

Setatamente sa Pholisi ya Ditekanyetšo tša Tlaleletšo sa 2022 se ikemišeditše go rarolla dinyakwa tša Maafrika Borwa le go kgonthiša boikemo le katlego ya rena ya ka moso.

E fana ka dipeakanyo tša tšhomišo ya tšhelete go tšwetša pele go aga leswa maphelo le mananeokgoparara ka morago ga tshenyo ye kgolo ya mafula pejana mo ngwageng wo.

E bušetša maatla a ditšhelete le go aga leswa sekgoba sa ditšhelete, go sa šetšwe seemo sa ekonomi seo se sa kgahlišego.

E godiša boleng bja ditirelo tša setšhaba tša go swana le Thuto le Maphelo.

Gape e etiša pele polokego le tšhireletšo ya batho ba rena gomme e beeletša ka kgolong ya ka moso ka go oketša ditšhelete tša mananeokgoparara a bohlokwa.

TEBELEGO YA EKONOMI

Mohumagadi Sepikara, bjale e re ke retologele go pono ya ekonomi.

Bontši bja dikotsi tše re di hlalošitšego ka Polelong ya Tekanyetšo ya Hlakola 2022 di phethagetše.

Lefaseng ka bophara, tše di akaretša: go hlatloga ga infleišene, go gagamala ga maemo a ditšhelete le ditlamorago tše di tšwelago pele tša COVID-19, go akaretšwa le dikiletšo tše thata kudu ka China le khuetšo ya tšona go nyakego le diketane tša kabo ya lefase ka bophara. Tše di ile tša gakatšwa ke go phulega ga ntwaga ya Russia le Ukraine.

Ka lebaka leo, ponelopele ya kgolo ya lefase ka bophara ya IMF ya 2022 e boeleditšwe fase, go tloga go diphesente tše 4.4 go ya go diphesente tše 3.2, le tekanyetšo ya 2023 go tloga go diphesente tše 3.8 go ya go diphesente tše 2.7.

Se se ra gore tikologo ka bophara e tla ba yeo e sa thekgego kgolo ya rena go feta ka fao re bego re letetše ka gona ka nako ya tekanyetšo.

Tebelego e na le dikotsi tše dintši, kudukudu go diegiša kgolo ya lefase ka bophara le infleišene e phagamego ge e ba ntwaga ya Russia le Ukraine e ka oketšega.

Gape go na le kgonagalo ya kabo ya enetši ka Yuropa yeo e tlogo ama ditheko tša enetši tša lefase ka bophara le tšweletšo.

Go fokotšega gape ga kgolo ya ekonomi ya China go ka diegiša nyakego ya lefase ka bophara le go oketša kgatelelo go diketane tša kabo ya lefase ka bophara, mola go gagamala ga pholisi ya ditšhelete go ka diegiša tšweletšo ya lefase ka bophara le go feta.

Tše ke dikotsi tše bohlokwa tikologong ya lefase ka bophara.

Ka gare ga seemo se, diekonomi tše nnyane tše di bulegilego tša go swana le tša rena di swanetše go ba šedi kudu le go ba le ditšhireletšo tše di tiilego tša ditšhelete tšeo di lego gona go kgotlelela ledimo leo le tlogo.

Ka mo nageng, lebelo le le tiilego la tsošološo ya ekonomi mathomong a 2022 le ile la šitišwa ke mafula dikarolong tše di fapanego tša naga, kudukudu KwaZulu-Natal le Kapa Bohlabela; kgato ya intasteri ka mafapheng a bohlokwa, le go kgaolwa ga mohlagase mo go atilego.

Bjale re letetše kgolo ya nnete ya GDP ya diphesente tše 1.9 ka 2022, ge go bapetšwa le tekanyetšo ya 2.1 phesente ka Hlakola.

Mo mengwageng ye 3 ye e tlogo, go letetšwe gore ekonomi e gole ka palogare ya 1.6 phesente Boemo bjo bja kgolo bo fase kudu go thekga dinepo tša gago tša tlhabollo. Ka go realo, re swanetše go tšea magato a go bea ekonomi ya rena tseleng ya kgolo ya godimo.

Go godiša ekonomi ye e akaretšago

Mokgwa wa rena wa kgolo o theilwe godimo ga tlhako ya ekonomikgolo ye e kwagalago le ye e tsepamego, yeo e tlaleleditšwego ke phethagatšo ya dipeakanyoleswa tša sebopego go kaonafatša phadišano, pholisi ya intasteri ya go godiša tšweletšo le magato a go maatlafatša bokgoni bja mmušo.

Dikarolo tše bohlokwa tša tlhako ya rena ya ekonomikgolo ke seelo sa phapantšho ye e tsepamego le ye e fetofetogago, infleišene ya fase le ye e tsepamego, le pholisi ya ditšhelete ya go ya go ile.

Go tloga ka Tekanyetšo ka Hlakola, re akgofišitše phethagatšo ya dipeakanyoleswa tša sebopego go rarolla dithibelo tše di tlamago ka ga kgolo ya ekonomi le go thekga dipeeletšo le tlhomo ya mešomo.

Mohumagadi Sepikara, bogale bja go hlokega ga mohlagase bo na le khuetšo ye mpe go

ekonomi ya rena. Ka fao re tsepeletše maitapišo a rena go dipeakanyoleswa ka lekaleng la mohlagase.

Diphetogo tše mmalwa tša pholisi le tša taolo tše di lebišitšwego go hlola mmaraka wa enetši wa phadišano, le tšona di tšwela pele.

Tše di akaretša go tlošwa ga moedi wa dilaesense tša diprotšeke tša tlhagišo ye e tsentšwego, moo phaephe e gotšego go fihla go diprotšeke tše 100, tše di emelago bokgoni bja go feta 9000 MW.

Molaokakanywaphetošwa wa Taolo ya Mohlagase o phethilwe. E fana ka go hlongwa ga modiriši wa phetišetšo le tshepedišo ye e ikemetšego, yeo e tlogo fetša lefapha la motheo la mohlagase.

Go fokotša go ithekga ga Afrika Borwa mo tirišong ya seo se sengwe le se sengwe le go bula peeletšo ye kgolo ye mpsha ya praebete ka bokgoning bja tlhagišo go tla tsenya letsogo kudu go tšhireletšo ya enetši ya lebaka le letelele.

Mohumagadi Sepikara, go na le mathata ka lekaleng la rena la thulaganyo ya dithoto.

Go se šome gabotse ka boemakepeng le ka ditimeleng go bitša ekonomi dipilione gomme go šitiša gape maitapišo a rena a go godiša kgolo.

Re amogela mafelelo a seteraeke sa Transnet gomme re šoma le boetapele bja Transnet le bakgathatema ka moka go rarolla ditlhohlo ka pela ka lekaleng.

Magato a mmalwa a tšewa go tsebagatša phadišano ye kgolo le bokgoni ka gare ga maemakepeng le ditimeleng.

Palamente e fetišitše Molaokakanywa wa Taolo ya Ekonomi ya Dinamelwa.

E tla hlama molaodi wa dinamelwa yo a ikemetšego go hlohleletša phadišano ye kgolo le go kgontšha phihlelelo ye e laolwago go netweke.

Go tlaleletša, dikgopelo tša ditšhišinyo di ntšhitšwe tša phihlelelo ya batho ba boraro go netweke ya ditimela tša go rwala merwalo le ditirišano tša lekala la phraebete tša mafelo a didirišwa tša go swara dithoto a Durban Pier 2 le Ngqura.

Mabapi le dikgokagano tša megala, thekišo ya kgašo ya mohuta o itšego ya boleng bjo bo phagamego e šetše e phethilwe. Legato le le latelago ke go fetša go huduga ga titšithale go lokolla merethetommoetša ya maphoto

Tona ya Dikgokagano le Ditheknolotši tša Titšithale kgauswinyana e tla laetša letšatšikgwedi le leswa la go tingwa ga analoko .

Ka lekaleng la meetse, re tlošitše mašaledi a dilaesense tša tšhomišo ya meetse.

Tshepetšo ya go hlama molaodi wa meetse ka Molaokakanywa wa Setheo sa Mananeokgoparara a Methopo ya Meetse ya Bosetšhaba le yona e tseleng.

Setheo se se tla kgontšha taolo ye e šomago gabotse ya mananeokgoparara a meetse a bontši le go nolofatša peeletšo ya lekala la phraebete.

Tekolo ya tshepedišo ya mangwalo a tša mošomo e phethilwe ka ditšhišinyo tša go goketša mabokgoni le peeletšo.

Maloko ao a Hlomphegago, dipeakanyoleswa tše ga se kakaretšo ya lenaneo la rena la mpshafatšo.

Bontši bo swanetšwe go dirwa ebile bo ka dirwa go lokolla mafolofolo a ekonomi ya rena. Selo se se lego bohlokwa mabapi le se ke bohlokwa bja ga mmušo wo o nago le bokgoni, wa tlhabollo.

Go matlafatša bokgoni bja mmušo

Mohumagadi Sepikara, mmušo wo o tiilego le wo o nago le bokgoni ke seemo sa pele seo se nyakegago bakeng sa kgolo.

Mmušo o na le maikarabelo a go hlola le go hlokomela tikologo ye e kgontšhago kgolo le dipeeletšo, o aba ditirelo tša motheo, le go tšwetša pele pušo ya molao.

Go dira se ka mo go atlegilego, mmušo o swanetše go arabela dinyakwa tša setšhaba, go etiša pele, go latelelana le go kgokaganya ditsenogare ka ditheo tše di nago le maikarabelo le bokgoni.

Peeletšo ya mananeokgoparara bakeng sa go kgontšha kgolo

Go šomiša dipeeletšo tše di sa fetogego ke karolo ye bohlokwa ya go fihlelela kgolo ya go ya go ile le ye e akaretšago bohle. E thekga tsošološo ya ekonomi, e godiša bokgoni bja ekonomi le go hlola mešomo.

Re bone palomoka ya konteraka ya go bopa kapetlele ye e sa fetogego ka palogare ka 4.4% ngwaga ka ngwaga magareng ga 2016 le 2020; go tloga ntlhoreng ya R796 pilione ka 2015.

Go fokotšega e bile mo go nabilego. Peeletšo ya lekala la phraebete, yeo e tšeago mo e nyakilego go ba peditharong ya palomoka ya dipeeletšo tše di sa fetogego, gammogo le lekala la mmušo, ka bobedi di theogile.

Re nyaka go bušetša morago ditshekamelotše ka go rarolla ditšhitišo tša peeletšo.

Ka lekaleng la phraebete, go se kgonthišege ga pholisi, dithibelo tša bonolo bja go dira kgwebo gammogo le ditshenyagalelo tše di phagamego tša go dira kgwebo gantši di tsopolwa bjalo ka dithibelo tše bohlokwa tša peeletšo.

Tlhako ya rena ye e kwagalago le ye e tsepamego ya ekonomikgolo, kgatelopele ka ga

mpshafatšo ya sebopego, le go thekga bakgontšhi go kgolo di tla sepela tsela ye telele go tloša mapheko a peeletšo.

Di tla godiša gape boitshepo le go hlola tikologo ye e kgontšhago lekala la phraebete go beeletša.

Mabapi le dipeeletšo tša lekala la mmušo, Dikgwebo tša Mmušo di na le tema ye bohlokwa yeo di swanetšego go kgathwa kabong ya dithoto le ditirelo tše bohlokwa tša ekonomi ka ekonoming.

Go rarolla dithibelo tša lehlakore la kabo kudukudu ka mafapheng a enetši le a dinamelwa go bohlokwa kudu go thekga kgolo ya ekonomi ya godimo le ya go ya go ile.

Ka ga mmušo wa kakaretšo, re oketša dikabo tša mananeokgoparara tšeo di lego ka tekanyetšong go lokiša kgogolego ya metheo.

Mo lebakeng la magareng, tšhomišo ye e kopantšwego ya mmušo ya go aga mananeokgoparara a maswa le go tsošološa mananeokgoparara ao a lego gona e tla hlatloga go tloga go R66.7 pilione ka 2022/23 go fihla go R112.5 pilione ka 2025/26. Se se akaretša ditsela, maporogo, mananeo a go sepediša meetse le meago ya mmušo.

Se se dira gore tšhomišo ya tšhelete go dithoto tša-kapetlele e be selo seo se golago ka lebelo kudu ka go hlopha ekonomi.

Ka go aba dipeeletšo tša lekala la mmušo, re tla pitlaganya dipeeletšo tša praebete, ra kaonafatša kabo ya ditirelo tša mmušo le go rarolla dilo tšeo di šaletšego morago; ka go realo, go gotetša modikologo wa bokwala wa dipeeletšo tša godimo, kgolo le bokgoni bja mešomo.

Re ikgafile gape go kaonafatša bokgoni bja mmušo, peakanyo le go lokišetša diprotšeke, mekgwa ya theko, le taolo ya dikonteraka.

Se se tla rarolla tšhomišo ya tšhelete ye e sa felego ya ditekanyetšo tša mananeokgoparara tše di abetšwego, go kaonafatša boleng bja tšhelete le go šoma gabotse ga dipeeletšo tša rena.

Phetogo ya tlelaemete le phokotšo

Mohumagadi Sepikara, phetogo ya tlelaemete e fetola lefase mo go rena, go akaretšwa le seemo sa rena sa ekonomi.

E baka dikotsi tša go bonala go batho ba rena, mananeokgoparara, tikologo le tšweletšo ya go akaretša dithoto tše bohlokwa tša go swana le dijo..

Karabo ya lefase ka bophara go tlelaemete e swanetše go laolwa.

Ka lehlakoreng la rena, re feleletša ditherišano mabapi le maikano a Sehlopha sa Badirišani ba Boditšhabatšhaba mabapi le Phetogo ye e Lokilego ya Enetši (International Group for the Just Energy Transition).

Go tlaleletša fao, thulaganyo ya lenaneo la rena la peeletšo le dumeletšwe ke kabinete

Re tlo tšea magato ka moka a bohlokwa go kgonthišiša tshepedišo ya maleba.

TEBELEGO YA DITŠHELETE

Seboleledi sa palamente ge matlotlo a mmušo a šitišwa ke dikoloto go ba boima go fihlelela diphihlelelo tša rena tša tlhabollo.

Mengwaga ye e ka bago ye 15, mmušo wa Afrika Borwa o tliša pegu ya godimo ya go hlaela ga mašelang.

Ka lebaka leo, mmušo o na le sekoloto seo se lekaneditšwego go feta ditriline tše 4.7 ngwageng wo wa mašelang, ge go bapetšwa le R627 pilione ka 2008/09.

Sekoloto se ke sa go tliša sekoloto sa tirelo seo se ka lekanywago le R355.pilione ngwaga ka ngwaga go ya ka tlhako ya magareng ya ditshenyagalelo

Bjale ka ge ke boletše, ekonomi ya lefase e ya nanya, infleišene e a oketšega, le mebaraka ya kgwebo e ba kgakanegong.

Dipoelo ke gore ditirelo tša dikoloto di lekanetša goba godimo go leka le R5.9 pilione

Gape, kotsi ya bohlokwa ke kgonagalo ya phošollo ye kgolo ya theko go mmaraka wa kgwebo Go tšwela pele se se tlo ama letseno la matlotlo.

ke ka lebaka le gore leano la nakwana la magareng le hloka go hlokomelwa ka mokgwa wa maleba go pholisi ya tša matlotlo.

Re swanetše go fokotša morwalo wa sekoloto le tirelo ya sekoloto ka go fokotša ..... se se tlo

kgonthišiša matlotlo a setšhaba le phokotšo ya kotsi ya matlotlo.

Maloko a hlomphegago, re dira kgatelopele tabeng ye. Tlhaelelo ya ditšhelete ye e kopantšwego ya 4.9 ya phesente ya GDP yeo e akantšwego ka 2022/23

Se se tlo fokotšega go fihla phesente tše 3.2 tša GDP 2025/26 Tšhelete yeo e šetšego ya mathomo ya 0.7% ya GDP e tla fihlelelwa ka 2023/24. Se ke ngwaga pejana go seo se akantšwego pele ga 2021 MTBPS.

Gape bjale re lebeletše gore palomoka ya dikoloto tša mmušo e tla tsepama go diphesente tše 71.4 tša GDP ka 2022/23 — mengwaga ye mebedi pejana, le ka maemo a fase, go feta ka fao go akantšwego ka go Tlhahlobo ya Ditekanyetšo ya 2022.

Gare ga tše dingwe, se se ra gore re šišinya gore ga go na diphokotšo tša ditekanyetšo tšeo di phethagatšwego ka Tekanyetšong ya 2023. Go bolela nnete, tšhomišo ya mmušo ye e kopantšwego e tla feta R2.2 triline mo ngwageng wo gomme e tla hlatlogela go R2.5 triline ka 2025/26.

Ge re retologela go letseno, go tloga ka Tekanyetšo ya 2022, kgoboketšo ya letseno e fetile ditekanyetšo, gomme tekanyetšo ya letseno la motšhelo ka moka ya 2022/23 e boeditšwe godimo, ka R83.5 pilione, go fihla go R1.68 trilione.

Tekanyetšo ya godimo e hlolwa kudu ke dikaonafatšo tša dikgoboketšo tša motšhelo wa letseno la dikhamphani, ka dikamogelo tše maatla go tšwa go mafapha a ditšhelete le a tšweletšo.

Ditekanyetšo tša kgoboketšo ya letseno tše kaone go feta tšeo di bego di letetšwe, go akaretšwa mo lebakeng la magareng, di dumeletše mmušo go fokotša tlhalelo le go fokotša dikotsi tše di sa felego le tše mpsha.

Ka go lekana, re dumelela go bušetša ganyenyane-ganyenyane ditekanyetšo tša motheo tša mafapha a bohlokwa a kabo ya ditirelo, ntle le go dira maitlamo a sa ruri ao a sa kgonegego.

Karolo ya letseno la godimo go feta leo le letetšwego e tla šomišwa ka tsela ye e latelago:

- Go fokotša tlhalelo mo ngwageng wa bjale wa ditšhelete le go feta MTEF;
- Go dira ditlaleletšo tša diprotšeke tša mananeokgoparara le ditirelo tša setšhaba tša bohlokwa tša go swana le thuto, maphelo, le maphodisa;
- Go rarolla dikotsi tša ditšhelete tšeo di bego di lemogilwe peleng ka Hlakola. Tše di akaretša ditshenyagalelo tša tirelo ya dikoloto tša godimo go feta tšeo di akantšwego, molaokakanywa wa meputso ya tirelo ya setšhaba, le go phethagatšwa ga dikotsi tša ditšhelete go tšwa go dikhamphani tše dingwe tša mmušo.

Ge e le gore efe goba efe ya dikotsi tša ditšhelete e ka direga, se se ka ama gampe maemo a ditšhelete le maitapišo a mmušo a go tsepamiša ditšhelete tša setšhaba.

Dipeakanyo tša ngwaga tša tšhomišo ya tšhelete

Mohumagadi Sepikara, re aba tšhelete ka moka ya tlaleletšo ya R13 pilione ka dipeakanyong tša tšhomišo ya tšhelete ya ngwaga wa ditšhelete wa 2022/23 ka go Molaokakanywa wa Kabo ya Dipeakanyo.

Peakanyo ye kgolo kudu — R6.3 pilione, goba diphesente tše 49 tša palomoka — e abetšwe go ya go kimollo ya masetlapelo, kudukudu mafula a Moranang dikarolong tše mmalwa tša naga.

Dipeakanyo tše dingwe ka go Kabo ya Dipeakanyo di akaretša:

- R389 milione bakeng sa maporogo a 24 a dinagamagaeng ka lenaneo la Maporogo a Dinagamagae a Welisizwe;
- R500 milione le yona e beetšwe ka thoko go thoma protšeke ya go dira titšitale tša Merero ya Selegae, yeo e tlogo thwala bafsa ba 10 000 mo mengwageng ye 3.
- R118 milione go šomana le ditshenyagalelo tša nakwana tša khudušo le go itokišetša

go aga leswa Palamente.

Maloko a Hlomphegago, mo ngwageng wa bjale wa ditšhelete, ditherišano tša meputso di be di direga ka Lekgotleng la Ditherišano la Kgokaganyo la Tirelo ya Setšhaba. Ka la 30 Phato mmušo o tšere sephetho sa mafelo seo e tšwelelago go tšwa go tshepedišo ya ditherišano. Neelo ye e akaretša tše di latelago:

- Tšwetšopele ya kabo ya tšhelete yeo e fanwego bakeng sa ngwaga wa bjale wa ditšhelete. Se se hlathollwa go palogare ya R1000 ka mošomi ka kgwedi go fihla ka Mopitlo 2023.
- Koketšego ya megolo ya phenšene ka 3% go bašomi ba mmušo.

Mohumagadi Sepikara, tšhišinyo ye lego mo tafoleng e kgahlegong ye e lokilego ya bašomedi ba tirelo ya mmušo. Go e phethagatša ga go nyenyefatše tshepedišo ya ditherišano tša kopanelo. Re dumela gore tshepedišo ya nolofatšo e thušitše mekgatlo ka moka go fihla mo nakong ye. Ka fao, dikakanyo tša tšhomišo ya tšhelete tše re di beago lehono di akaretša tšhelete ye.

Tlhagišo ye e tla phethagatšwa ka tshepedišo ya lenaneo la megole, gomme ya boela-morago ya letšatšikgwedi la Moranang 2022.

Tlhako ya ditshenyegelo

Maloko a Hlomphegago, tekanyetšo ya rena mo mengwageng ye meraro ye e tlogo e lebišitšwe go tsošološeng kabo ya ditirelo le go thea motheo wa kgolo ya godimo.

Diphetogo tša lebaka la magareng go maano a tšhomišo ya tšhelete di hlohleletšwa kudu ke sephetho sa mmušo sa go katološa thušo ye e kgethegilego ya Kimollo ya Leago ya Masetlapelo ya COVID-19 ka ngwaga o tee, go fihla ka la 31 Mopitlo 2024.

Tlhako ya ditšhelete e akaretša gape thušo ya ditšhelete ya ditshenyegelo tša go phethagatša tša dikoketšego tša meputso ya ditirelo tša setšhaba tša 2022/23, gammogo le tša polokego le tšhireletšo, peeletšo ya mananeokgoparara le kabo ya ditirelo.

Thušo ya SRD e tsebagaditšwe ka Hlakola 2020 bjalo ka kgato ya nakwana ya go arabela dinyakwa tša bao ba lego kotsing kudu bao ba amilwego ke magato akiletšo ya mosepelo. E okeditšwe makga a mmalwa ga e sa le go tloga ka nako yeo.

Ditherišano ka ga bokamoso bja thušo ye di tšwela pele gomme di akaretša diphetogo tše thata kudu tša kgwebišano le dipheho tša ditšhelete.

Go sa šetšwe kabo yeo e dirilwego ka mo tekanyetšong ye, ke nyaka go bušeletša gore katološo efe goba efe ya go ya go ile goba go tšeelwa legato go tla nyaka dikoketšego tša go ya go ile tša letseno, diphokotšo tša tšhomišo ya tšhelete mafelong a mangwe, goba kopanyo ya tše pedi.

Mohumagadi Sepikara, se ke seo se bolelwago ka diphetogo tša kgwebo: go lekalekanya tlhokego ya go rarolla selo se sengwe seo se tlogo pele go feta se sengwe.

Ka kakaretšo, tshenyegelo ya mmušo ye e kopantšwego e akantšwe go hlatloga go tloga go R2.21 trilione ka 2022/23 go ya go R2.48 trilione ka 2025/26 ka palogare ya kgolo ya diphesente tše 4.

Moputso wa leago, wo o fihlago go palomoka ya R3.56 trilione mo mengwageng ye meraro ye e tlogo, goba diphesente tše 59.2 tša tšhomišo ye e kopantšwego yeo e sego ya tswalo, e tla tšea karolo ye kgolo ya tekanyetšo go thekga malapa ao a diilago le ao a lego kotsing kudu setšhabeng sa rena.

Dikabo tše kgolo di lebišitšwe go mafapha a thuto, maphelo le tlhabollo ya leago.

Godimo ga fao, mo mengwageng ye meraro ye e tlogo, dikoketšego tša tšhomišo ya tšhelete di tla bewa pele go kaonafatša peeletšo ka mananeokgoparara le go godiša ditekanyetšo tša polokego, tšhireletšo le go lwantšha bomenetša

Ka kakaretšo, tšhomišo ya tšhelete ye e kopantšwego ya mmušo e tla oketšega, go tloga go R95.1 pilione ka 2022/23 go ya go R145.4 pilione ka 2025/26. Se se sa akaretše tšhomišo ya tšhelete go dikgwebo tša mmušo.

Re šoma kgauswi le bahlankedi ba Modulasetulo ba Palamente go bušetša le go aga leswa Palamente ya rena. Ka gare ga tlhako ya ditshenyegelo tša lebaka la magareng, re dirile kabo ya mo e ka bago R 2 pilione ya go aga leswa Palamente ya rena.

Karoganyo ya Letseno le Diphetogo tša Thušo ya Ditšhelete ka Mmušong wa Selegae

Mohumagadi Sepikara, mo ngwageng wo o tlogo, re tla šoma le diprofense le mebasepala go dira kgatelopele ye e nago le mohola go fihlelela dinepo tša rena tša tlhabollo.

Mebasepala e bopa maemo a bophelo a batho ba rena. Ba netefatša gore batho ba hwetša meetse a go nwa a hlwekilego, maatla, dintlo le tlhwekišo.

Le ge go le bjalo mebasepala ye mmalwa ga e šome gabotse, e itemogela, e ka ba mathata a ditšhelete goba a boetapele, ao a bonagalago ka go se kgone ka kakaretšo go aba ditirelo.

Ka morago ga tshekatsheko ya tlhahlobo ya tshepedišo ya go aga bokgoni bja mmušo wa selegae, Matlotlo a Bosetšhaba a kgokaganya le bakgathatema ba bohlokwa go akaretšwa Kgoro ya Tirišano

Pušo, SALGA le diprofense ka go tlhamo ya ditshepedišo tša go aga bokgoni go ya go mokgwa wo o kopantšwego kudu le wo o lebanego le dipoelo.

Mo mengwageng ye meraro ye e tlogo, re šišinya go aba diphesente tše 48.4 tša tšhomišo ye e lego gona yeo e sego ya tswalo go dikgoro tša bosetšhaba, diphesente tše 41.4 go diprofense le diphesente tše 10.1 go mmušo wa selegae.

Se se tla dumelela diprofense go thekga dithuto tša motheo le ditirelo tša maphelo, ditsela, dintlo, tlhabollo ya leago, le temo.

Re aba gape ditšhelete tša tlaleletšo go mmušo wa selegae go thekga kabo ya ditirelo tša motheo tša mahala go malapa ao a diilago, ge go lebeletšwa go hlatloga ga ditshenyegelo tša ditirelo tša motheo tša mahala, gammogo le go hlatloga ga ditshenyegelo tša mohlagase le meetse ka bontši

Tshekatsheko ya Tekanyetšo ya 2023 e tla fa dintlha tše ntši ka ga maitapišo a.

Go Rarolla Dikotsi go tšwa go Dikgwebo tša Mmušo

Mohumagadi Sepikara, tše dingwe tša dikhamphani tša rena tša mmušo di emela dikarolo tše bohlokwa tša mošomo wa ekonomi, kudukudu ka go dinamelwa, boentšenerere le enetši.

Dikhamphani tše di swanetše go ikemela gomme di tsenya letsogo kgolong ya ekonomi.

Ka manyami, re lebane le seemo seo go sona bofokodi bja ditšhelete bjo bo hlotšwego mengwageng ye e fetilego ke boetapele bjo bobele bomenetša bo sa swanetšego go rarollwa.

Go feta fao, ge ditiragalo tše di sa phemegego tša go swana le mafula a morago bjale di senya mananeokgoparara le dithoto, di bea ekonomi ka moka kotsing.

Mo nakong ye, netweke ya ditsela e swanetše go šoma, maemakepe a swanetše go šoma gomme diprotšeke tše bohlokwa tša sethekniki di ka se emišwe.

Ka fao, ka ge ditšhate tša tekatekano di tsošološwa gomme bao ba thopilego le go laola gampe ka nako yeo ba ikarabela, go akaretšwa ka tshepedišo ya toka ya bosenyi, re na le kgetho ye nnyane ge e se go gata mogato wa go boloka ditirelo tše tša bohlokwa di šoma.

Re šišinya go šomiša matseno a godimo go feta tšeo di letetšwego mo ngwageng wa bjale go fokotša dikotsi go tšwa go di-SOE tše di itšego.

Methopo ye e ka se šomišwe go thekga ka ditšhelete dikoketšego tša motheo ka ge e le gatee. Go di šomiša ka tsela ye gape go ka se oketše tlhalelo ya ditšhelete ge go bapetšwa le maano a rena ao a lego gona a lebaka la magareng.

Thekgo ya mašeleng go di-SOE e lemoga bokgoni bja tšona bja go tsenya letsogo go ditebelelo tša rena tša kgolo ya lebaka le letelele.

Ka go realo re tšweletša Molaokakanywa wa Kabo ye e Kgethegilego go aba mašeleng a tlaleletšo go Denel, Transnet le SANRAL. Dikabo tše di tla dumelela ditheo tše go beakanya dika tša tšona tša kgwebo le go bušetša morago go kgona ga tšona ga mašeleng ga lebaka le letelele

Thekgo ya mašeleng go dikhamphani tšeo di laolwago ke mmušo e sa dutše e le molao wa go lekalekanya wo o hlohlogo ge go lebeletšwa dilo tše dintši tšeo di tlogo pele tšeo di phadišanago

le methopo ye e lekanyeditšwego. Thušo ya mašeleng go di-SOE bjale e tla tla ka maemo a thata a pele le ka morago. Maemo a pele a ra gore di-SOE di tla swanelwa ke go obamela maemo a pele di hwetša thekgo ya mmušo, e sego ka morago ga.

Go se obamele maemo, go ra gore ga go na thušo ya ditšhelete.

Transnet e abetšwe R2.9 pilione go netefatša go boela morago ga ditimela tšeo di sa šomego. Se se tla tlaleletšwa ka R2.9 pilione go tšwa go dipeakanyo tša tšhomišo ya tšhelete ka ngwaga go šomana le tshenygo ya mafula yeo e amilego ditiro tša yona ka Ethekwini.

Denel e abetšwe R3.4 pilione go thekga kgatelopele ya morago bjale ye e dirilwego go tsepamiša setheo.

Kabo ye e tla okeletšwa ka R1.8 pilione ka thekišong ya matlotlo ao e sego a motheo gomme e tla notlolla puku ya ditaello ye e itlamilego ya R12 pilione yeo e emetšego phethagatšo.

SANRAL

Maloko a hlomphegago, go se kgonthišege mo go dikologilego Protšeke ya Kaonafatšo ya Tsela ya Mahala ya Gauteng go tšwela pele go ba le khuetšo ye mpe ye kgolo go kago ya ditsela ka nageng.

Re swanetše go tšwela pele go tšwa dingangišanong tša mengwaga ye e fetilego gomme re hwetše ditharollo tša tlhohlo ye.

Go rarolla kgateleletšego ya ditšhelete mmušo wa profense ya Gauteng o dumeletše go tsenya letsogo ka diphesente tše 30 go lefela dikoloto le ditlamo tša tswalo tša SANRAL, mola mmušo wa bosetšhaba o akaretša diphesente tše 70.

Gauteng e tla akaretša gape ditshenyagalelo tša go hlokomela dikilometara tše 201 le diphapantšho tše di amanago le tšona tša ditsela gomme peeletšo efe goba efe ya tlaleletšo ka ditseleng e tla thekgwa ka ditšhelete ka mananeokgoparara a ditefelo a elektroniki ao a lego gona goba mafelo a maswa a go lefela, goba mothopo ofe goba ofe wo mongwe wa letseno ka gare ga lefelo la bona la maikarabelo.

Mmušo o šišinya go dira kabo ya mathomo ya R23.7 pilione go tšwa go tšhelete ya bosetšhaba, yeo e tlogo phatlalatšwa ka maemo a tlhoko

ESKOM

Mabapi le Eskom. Mo pakeng ya mengwaga ye lesome, re dirišitše diranta tše dipilione go thekga Eskom, ka dikaonafatšo tše di lekanyeditšwego ka go tshepagala ga kabo ya mohlagase goba maphelelo a ditšhelete a khamphani.

Go netefatša gore Eskom e kgona go kgona go šoma ka ditšhelete ka lebaka le letelele, mmušo

o tla tšea karolo ye bohlokwa ya sekoloto sa ditirelo sa R400 pilione.

Le ge kgetho ya didirišwa tša maleba tša dikoloto le mokgwa wa go phethagatša kimollo e sa swanetše go laolwa, tšhelete e letetšwe go ba magareng ga teetharong le peditharong ya dikoloto tša bjale tša Eskom.

Go tšewa ga dikoloto, ge go feditšwe, mmogo le dipeakanyoleswa tše dingwe go tla netefatša gore Eskom e swarelela ka ditšhelete

Lenaneo le le tla dumelela Eskom go tsepelela go tshepedišo ya dipolante le peeletšo ya kapetlele le go netefatša gore ga e sa ithekga ka thušo ya mmušo.

Sa bohlokwa, lenaneo le tla akaretša maemo a thata ao a nyakegago go Eskom le bakgathatema ba bangwe pele le nakong ya phetišetšo ya dikoloto.

Maemo a a tla rarolla ditlhothlo tša sebopego sa Eskom ka go laola ditshenyegelo tša yona, go rarolla melato ya mmasepala le ya malapa ka lebaka la ditirelo, le go fa go hlaka kudu le go ba pepeneneng ka go beakanya ditheko tša ditefišo.

Go tlaleletša, maemo a tla tsebišwa ke tshekatsheko ye e ikemetšego yeo e eteletšwego pele ke Matlotlo a ditiro tša Eskom, kudukudu tshepedišo ya dikepe tša yona tša go tšweletša.

Dintlha tše dingwe tša lenaneo le di tla phethwa ka morago ga ditherišano le bakgathatema ka moka ba maleba le baadimiši gomme di tla tsebagatšwa ka go Tekanyetšo ya 2023.

Go mpshafatša theko

Mohumagadi Spikara, re šoma go maatlafatša tshepedišo ya rena ya theko le boikarabelo bja ditšhelete.

Re amogela gape mekgwa ye mekaone ka go theko ya dithoto le ditirelo, go akaretšwa maemo a godimodimo a go ba pepeneneng ka ditshepedišong tša dithentara.

Sebjalebja se se bjalo se ikemišeditše go nolofatša le go akgofiša tshepedišo ya diprotšeke tša mananeokgoparara a setšhaba, mola go fokotša sebaka sa go thopa le bomenetša.

Re lebeletše diphetogo tše pedi go taolo ya theko:

- Re lebeletše go tsebagatša Molaokakanywa wa Theko ya Setšhaba – wo o tlogo godiša go ba pepeneneng, botshepegi le go tšwetša pele tšhomišo ya theknolotši ya bokgoni le go šoma gabotse ka go theko ya setšhaba – Palamenteng ka Mopitlo 2023.
- Melawana ye mefsa ya Theko ya Kgetho ya 2022, yeo e tšeago legato la Melawana yeo ga bjale e sa šomego ya 2017, e tla tsebagatšwa ka Ngwatobošego 2022 go thoma go šoma go tloga ka la 16 Pherekong 2023. Melawana e matlafatša ditho tša mmušo tšeo di nago le matla a go laetša melawana ya tšona ya theko ya kgetho ka gare ga karolo ya Molao wa Tlhako ya Pholisi ya Theko ya Kgetho.

Go Iwantšha bosenyi le bomenetša

Mathomong a beke ye, Mopresidente Ramaphosa o tsebišitše karabo ya Mmušo go ditšhišinyo tša Khomišene ya Dinyakišišo ka ga go thopša ga Mmušo.

O ile a itlama mmušo go “kgaolo e mpsha ntweng ya rena kgahlanong le bomenetša, go tšwetša pele mpshafatšo ya setšhaba sa rena.”

O lemogile go nyakega ga gore mmušo “o be le boitshwaro le go hloka kgobogo ka ge o hlankela dinyakwa le dikgahlego tša batho.”

Bjalo ka ge go lemogilwe ke Khomišene, go kgontšha kabo ya ditirelo re swanetše go šireletša bahlankedi ba diakhaonto ba botegago le balaodi bao ba tšeago diphetho ka boikemišetšo bjo bobotse go tšwa go botšhotšhisi bja bosenyi le ditsheko tša setšhaba.

Mabapi le se, re tla maatlafatša ditshepedišo tša go hlahloba dipuku tša ditšhelete le tša taolo ya thibelo, go kgontšha balaodi go laola, mola re bea mekgwa ya go ba dira gore ba ikarabele.

Khomišene ya Dinyakišišo ka ga go Thopša ga Mmušo e dirile ditšhišinyo tšeo di lebišitšwego go maatlafatša mekgwa ya setheo, ya taolo le ya boikarabelo.

Bjalo ka ge go dirilwe ka Bain, re tla tšwela pele go tšea magato a taolo a kotlo kgahlanong le dikhamphani le batho bao ba nolofaditšego ka mafolofolo mediro ya theko ya bomenetša le yeo e sego ya ka mehla.

Mohumagadi Spikara, bosenyi ke taba ya polokego, ya ekonomi gammogo le ya leago. Tikologo ye e bolokegilego e bohlokwa bakeng sa go tšea karolo ka botlalo bophelong bja ekonomi le bja leago. Se se dira gore go Iwantšha bosenyi e be kokwane ye bohlokwa ya go godiša kgolo ya ekonomi.

Bontši bja Maafrika Borwa ba phela ka poifo ka magaeng a bona, mafelong a bona a mošomo le mafelong a boithabišo.

Ge re araba, re aba methopo ya tlaleletšo go mašole a rena a tšhireletšo go iša ntwaga go bao ba beago khutšo ya rena kotsing bjalo ka setšhaba.

Re tla thekga maphodisa go thwala maphodisa a tlaleletšo a 15 000 mo mengwageng ye 3 ye e tlogo.

Go efoga go hlokomelwa ke sehlopha sa mošomo sa kgato ya ditšhelete

Maloko a Hlomphegago, re dira tšohle tšeo di nyakegago go thibela go tsenywa lenaneong la bohlokwa ke Sehlopha sa Mošomo sa Kgato ya Ditšhelete; mokgatlo wa boditšhabatšhaba wa go beakanya maemo wo o hlokomelago kobamelu ya lefase ka bophara ya melawana ya kgahlanong le go hlwekiša tšhelete.

Re šetše re tšweleditše melawana ye mebedi ka Palamenteng, yeo e lebanego le go rarolla mafokodi ka gare ga tlhako ya rena ya melao.

Go letetšwe gore Melaokakanywa ye e tla dirwa molao mafelelong a ngwaga wo.

Ye e tla ba kgato ye bohlokwa ya go fihlelela ditšhišinyo tše 40 tšeo di dirilwego ke Sehlopha sa Mošomo sa Kgato ya Ditšhelete.

Re swanetše gape go phethagatša melao ya go lwantšha go hlwekiša tšhelete le bomenetša ka mo go atlegilego kudu.

Go beeletša ka go aga bokgoni bja dihlongwa tša rena tša taolo le phethagatšo go šetše go na le dipelo tše dibotse. Tše di akaretša:

- Bolaodi bja Dinyakišišo bja Bolaodi bja Botšhotšhisi bja Bosetšhaba bo ngwadišitše melato ye 26, bo tsebagaditše dinyakišišo tše 89 gomme basekišwa ba 165 ba tšweletše kgorong ya tsheko ka lebaka la melato yeo go thwego e amana le go thopša ga mmušo.
- Yuniti ya go Tšewa ga Matlotlo e ile ya emiša goba go fana ka ditaello tša pabalelo tša boleng bja R12.9 pilione, gomme ya bušetša palomoka ya R2.9 pilione go ditheo tše di amegilego;
- SIU e hlomile melato ye mene ya Kgorokgolo ya Tshoko mabapi le dikonteraka tša boleng bja R62.1 pilione; le
- Dinyakišišo tša SARS tšeo di tšwelelago go tšwa go dikhwetšo le bohlatse bja Khomišene di feleleditše ka dikgoboketšo tša R4.8 pilione ka metšhelo yeo e sa lefelwago. Ga bjale SARS e swaregile ka diprotšeke tše 18 tšeo di akaretšago melato ye 222. 11 ya melato yeo ke ditšhišinyo ka go lebanya gore SARS e phethagatše gomme ye 8 e phethilwe gomme ye mengwe e ka fase ga dinyakišišo.

MTBPS ye ya 2022 e šišinya methopo ya tlaleletšo go ditekanyetšo tša Bolaodi bja Botšhotšhisi bja Bosetšhaba, Yuniti ye e Kgethegilego ya Dinyakišišo, Senthara ya Bohlodi bja Ditšhelete le Ditirelo tša Motšhelo tša Afrika Borwa, go kaonafatša gape bokgoni bja mmušo bja go nyakišiša le go sekiša bosenyi bja ditšhelete bjo bo raraganego.

Godimo ga fao, Mmušo o tla phatlalatša gape leano le le boeleditšwego la kelo ya dikotsi ya bosetšhaba ka ga kgahlanong le go hlwekiša tšhelete le thušo ya ditšhelete ya botšhošetši.

BOFETŠO

Spikara, e re ke fetše ka gore se ke se boletšego mathomong, kgopolo ya rena ya tikologo e tla fiwa bophelo le go gatelelwa ke kgolo le go tšea karolo ka gare ga ekonomi.

Re ka se tlogele kamano magareng ga tokologo le ekonomi, le kamano magareng ga dipolotiki

le go se leka lekane.

Re na le mahlatse go ba le tlhako ya molao le pholisi, yeo e thekgwago ke pono ya polotiki, yeo e re dumelela go fetošwa maemo a ekonomi ya batho le go abela go ya ka tshepišo ya tikologo.

MTBPS e re gopotša ka bohlokwa bja go latelela

Ga ra swanela go tšea ga nnyane kgokaganyo yeo Mopresidente wa pele Nelson Mandela le babuši ba bantši ka morago ga pušo ya gagwe, ba e dirilego magareng ga ekonomi ya go šoma ga botse, le tikologo ye lekana. Ye ke tlhale ya gauta yeo e sepelago ka Molaotheo wa rena le Setatamente se sa Pholisi ya Ditekanyetšo tša Tlaleletšo. Re swanetše go bea phihlelo ye leihlo le go lekanetša tiro ge re dira mošomo wa rena.

Spikara, ke leboga Mopresidente le Motlatšamopresidente ka thekgo le ketapele ya bona. Re leboga Motlatšatona wa Ditšhelete, le sehlopha sa Matlotlo a Bosetšhaba, seo se eteletšwego pele ke Molaodipharephare wa Mošomo.

Ditebogo tša ka go tšwa pelong go Mokhomišenare wa Ditirelo tša Motšhelo tša Afrika Borwa, le Mmušiši wa Panka ya Resefe ya Afrika Borwa.

E re ke leboge gape bašomi mmogo le nna ka Komiting ya Ditona ka ga Ditekanyetšo le ka Lekgotleng la Ditekanyetšo bao ba abetšego morwalo wa diphetho tše thata tšeo di swanetšego go tšewa. Ka mo go swanago, Dikomiti tša Palamente tša Ditšhelete le Dikabo, ke laetša tebogo ya ka ya go tšwa pelong.

Sa mafelelo, ke leboga Moafrika Borwa yo mongwe le yo mongwe. Re direla ka tshwanelo ya lena.
Ke leboga